

Svartvintern

— ett bra ord

①

För ganska länge sedan kom en fråga från Helsingfors som gäller en lämplig svensk motsvarighet till det finska ordet *kaamos*. Jag har dröjt med svaret därför att jag ville ta reda på om det finns något bra ord i nordnorrländska dialekter. *Kaamos* är nämligen ett

● Prof. C-E Thors: Det vore lämpligt att ta upp det nordnorrländska »svartvintern» som beteckning för årets mörkaste tid.

finskt ord för en typisk företeelse uppe i norr: vintermörkret. Jag vände mig till en kännare av Västerbottensmålen, professor Karl-Hampus Dahlstedt vid Umeå universitet. Han meddelar att i gammal genuin dialekt uppe i Vilhelmina brukas ordet *svartvintern* för tiden november—början av februari. Jag skulle för min del anse, att det vore lämpligt att ta upp termen *svartvintern* för årets mörkaste tid — det är ett faktiskt känt ord, och man bör helst ta till ett sådant. Dessutom säger ju ordet något väsentligt om årstiden.

Kaamos är egentligen ett nordfinskt dialektord, men har de senaste åren synts ganska ofta i tidningarna. Det har inte med *kaamea* »hemsk» att göra, utan har kommit in från lapkan, som i sin tur har fått det från det norska dialektordet *skamtid*, vars förra led *skambetyder* »kort». Ett gott exempel på hur ord vandrar från språk till språk på Nordkalotten!

②

En frågeställare i Vasa tar upp dialektordet *gåva*, med kort å. Vad har det för en bakgrund? — Folkmålens *gåva* betyder »ånga, varm fläkt», t. ex. i en bastu. Det finns på många håll i våra bygder, men också i Sverige och Norge, och i norskt landsmål brukas ganska ofta det närbesläktade *gujsa* »fläkta». *Gåva* är — som så många andra dialektord — av gammal upprinnelse: i fornisländska och nutida isländska finns ett *gufa* (uttalat med *v*) i samma betydelse. På längre håll är *gåva* släkt med ord som *gjuta* och *geysir* — det sistnämnda är ursprungligen ett isländskt namn på en het källa med sprutande vatten, besläktat med våra egna folkmåls *gåsa* »spruta».

③

Samme frågeställare har fäst sig vid namnet *Verkan*. Vad avser det egentligen? — »Verkan», som det heter i österbottniska folkmål, är egentligen en beteckning för en fördämning över en å eller en smal vik; framför fördämningen placeras ryssjor eller mjärdar. *Verke* — som ordet skulle heta på högsvenska — har gammal hävd i språket. Redan i landskapslagarna från 1300-talet nämns »fiskeverk» i samma betydelse som det österbottniska *Verkan*. Det är klart att vi kan påträffa namnet *Verkan* både vid åar (t. ex. i Oravais) och ute i skärgården. Ofta nog har alla spår av gamla »fiskeverkar» försvunnit, och endast namnet återstår.

Till ett par andra frågor återkommer jag i nästa Språkvårdsspalt, och en — om rättstavningsprinciper — är så omfattande, att den kräver en egen artikel.

Frågor kan som förut sändas till Vasabladets redaktion (märk kuvertet »Språkvårdsspalten») eller direkt till mig, adress Knektvägen 3 C, 00400 Helsingfors 40.

CARL-ERIC THORS